

Кузьменко Татьяна. Реализация ударных гласных фонем в подготовленной немецкой речи. В статье исследованы качественные и количественные характеристики ударных гласных фонем в современной немецкой подготовленной речи. Актуальность работы определяется необходимостью теоретического обоснования вариативного характера ударных гласных. Впервые проведен комплексный анализ условий функционирования основных аллофонов гласных в разных видах подготовленной речи. Сделан вывод о наличии количественной и качественной редукции ударных гласных, степень которой увеличивается в пересказе. Максимально модифицируются в чтении и пересказе ударные гласные среднего подъема, которые могут продвигаться к верхним гласным, а верхние гласные – чередоваться с гласными среднего подъема. Ряд как один из пяти дифференциальных признаков гласных остается стабильным. Значительно варьирует степень подъема, напряженности и лабиализации. Нестабильным следует признать противопоставление “долгий – короткий”.

Ключевые слова: подготовленная речь, ударные гласные, количественные и качественные характеристики гласных, вариативность, редукция.

Kuzmenko Tetiana. Realization of stressed vowel phonemes in prepared German speech. The article touches upon qualitative and quantitative features of stressed vowel phonemes in modern German prepared speech. It is necessary to determine the stressed vowel phonemes variability. For the first time the conditions of main vowel allophones' functioning in different types of prepared speech was analyzed. The results prove qualitative and quantitative reduction of stressed vowels, which increases in the narration. Maximal modified in reading and narration are vowels of middle raising, which can move to high vowels, and high vowels can alternate with middle vowels. Differentiation of vowels according to the horizontal position of the tongue as one of the five vowels differential markers remains stable. Changes in the vertical position of the tongue, the degrees of vowels' intensity and labialization vary considerably. The opposition of long and short vowels is most unstable.

Key words: prepared speech, stressed vowels, vowels' qualitative and quantitative features, variability, reduction.

Стаття надійшла до редколегії
10.04.2014 р.

УДК 811.111'372'373.611: 323.28

Алла Семенчук

Фреймова структура концепту *ТЕРОРИЗМ*

Стаття присвячена дослідженню особливостей фреймової структури концепту *ТЕРОРИЗМ*. Аналіз способів та засобів об'єктивації зазначеного концепту показує сприйняття об'єктивної дійсності крізь призму певної ідеології та менталітету. При цьому відбувається концептуалізація учасників конфлікту в термінах базових цінностей ДОБРА і ЗЛА, підґрунтям якої слугує дихотомія *свій* : : *чужий*. Проекцією цієї опозиції у концепті *ТЕРОРИЗМ* виступає протиставлення *Захід* : : *Схід*.

Ключові слова: фреймова структура, концепт *ТЕРОРИЗМ*, слот, інновація, війна мовних знаків.

Постановка наукової проблеми та її значення. Однією з найактуальніших проблем сучасності є тероризм, який навіть почали іменувати «чумою ХХІ століття» [9, с. 177]. Останнім часом концепт *ТЕРОРИЗМ* посідає важливе місце у концептуальній картині світу багатьох народів загалом та англomовної спільноти зокрема. У сучасній лінгвістиці існують різні підходи до аналізу зазначеного концепту. Так, науковці акцентують увагу на особливостях його актуалізації в текстах засобів масової інформації [4; 6], в англomовному політичному дискурсі [7], на специфіці реалізації концепту *ТЕРОРИЗМ* метафоричними засобами англійської мови [5], на порівняльному аналізі одиниць різних мов, що вербалізують цей концепт [1].

По суті, тероризм є ситуацією, для відтворення моделі перебігу якої в когнітивній лінгвістиці використовують фрейми. У цьому зв'язку для аналізу концепту *ТЕРОРИЗМ* найбільш релевантним вважаємо метод фреймового аналізу, оскільки фрейм являє собою ієрархічно організовані структури даних для представлення стереотипних ситуацій, у такий спосіб виступаючи засобом

зберігання знань у пам'яті людини. Фреймова структура зазначеного концепту являє собою мережеві зв'язки між вершинними вузлами (слотами), які є незмінними, постійними елементами для досліджуваної ситуації, і вузлами нижчого порядку, наповнення яких варіюється.

Отже, метою нашої статті є аналіз фреймової структури концепту *ТЕРОРИЗМ*. До основних завдань слід віднести дослідження його головних елементів і зв'язків між ними, а також виявлення особливостей лінгвальних засобів його актуалізації в сучасній англійській мові.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Фреймова модель концепту *ТЕРОРИЗМ* була побудована на основі розробленої С. А. Жаботинською теорії фреймів [3]. У нашій роботі для репрезентації цього концепту релевантними є три з виявлених п'яти універсальних типів фреймів: *предметно-центричний* (охоплює кількісні, якісні, буттєві, локативні і темпоральні параметри), *акціональний* (учасники подій отримують аргументовані ролі, а зв'язки між ними виражаються за допомогою дієслів «діє» / «робить»), *асоціативний* (формує зв'язки, тотожності, тобто ХТОСЬ-референт є ХТОСЬ-корелят).

У роботі не були застосовані посесивний і таксономічний фрейми для репрезентації структури концепту *ТЕРОРИЗМ*, оскільки *посесивний* фрейм ілюструє зв'язки володіння, належність частини цілому, а *таксономічний* репрезентує відношення категоризації, коли ЩОСЬ-вид є ЩОСЬ-рід (або роль), тобто ієрархічні зв'язки, що не є актуальним у нашому дослідженні.

Перш ніж представити складові елементи фреймової структури досліджуваного нами концепту, вважаємо за потрібне підкреслити той факт, що наповнення таких складових елементів фреймової моделі, як *Суб'єкт* і *Об'єкт діяльності* обумовлене адресантом – стороною конфлікту, а тому мав контрастивний характер і детермінує аксіологію цих мовних одиниць. Відзначимо, що таке протиставлення має *діалектично єдиний* характер, ілюструючи закон про єдність і боротьбу протилежностей. Фреймову модель не слід розглядати як замкнену систему, яка не допускає жодних змін, оскільки «зміст концепту взагалі постійно змінюється, відбиваючи континуальність, плинність світу» [2, с. 18].

Фреймова структура концепту *ТЕРОРИЗМ* являє собою мережеві зв'язки між вершинними вузлами, які є незмінними, постійними, адекватними елементами для досліджуваної ситуації, і вузлами нижчого порядку, слотами, наповнення яких варіюється. У разі потреби слоти можуть поділятися на термінали. Отже, вершинними слотами фреймової структури концепту *ТЕРОРИЗМ* є:

- *Суб'єкт терористичної діяльності*. Структура зазначеного слоту містить три підслоти: *особа, організація, ареал*.
- *Об'єкт терористичної діяльності*.

Інструмент терористичної діяльності – способи і засоби здійснення терористичних акцій. Цей слот ми розглядаємо не лише як самостійну складову частину фреймової структури концепту *ТЕРОРИЗМ*, але і як проміжну ланку між слотами *Суб'єкт* і *Об'єкт терористичної діяльності*, оскільки він ілюструє стосунки між цими складовими елементами фрейму.

- *Наслідки терористичної діяльності* – це заходи й засоби по боротьбі з тероризмом. Цей вузол містить два підслоти, які відбивають характер антитерористичної діяльності: *юридичні заходи, силові дії*.
- *Місце* – локативні номінації місць терористичних акцій.
- *Час* – темпоральні ознаки терористичних акцій.

У *предметно-центричному фреймі* активними слотами є ХТОСЬ, ТУТ, ЗАРАЗ. Слот ХТОСЬ, що в межах нашого дослідження представлений як *Суб'єкт терористичної діяльності*, містить три підслоти: *особа, організація, ареал*. Слоти ТУТ (*Місце*), ЗАРАЗ (*Час*) фреймової моделі концепту *ТЕРОРИЗМ* репрезентують часово-просторові характеристики терористичних актів.

Зв'язок між слотами *Суб'єкт* / *Об'єкт терористичної діяльності* представлено у вигляді *акціонального фрейму*: АГЕНС – ДІЄ ТАК – (на) ПАЦІЄНС – (чим) ІНСТРУМЕНТ – НАСЛІДКИ. Лексичне заповнення слоту АГЕНС збігається з наповненням слоту *Суб'єкт терористичної діяльності*. У рамках нашого дослідження в структурі слоту ПАЦІЄНС (*Об'єкт терористичної діяльності*) виділено два підслоти: *країна, організація*. Слот ДІЄ ТАК описує дії осіб, які займаються терористичною діяльністю, що є невід'ємною частиною ситуації, а слот ІНСТРУМЕНТ деталізує способи і засоби терористичної діяльності. У слоті НАСЛІДКИ (*Наслідки терористичної діяльності*) представлено антитерористичну боротьбу, особливості прояву якої деталізують слоти *юридичні заходи, силові дії*.

Зв'язок між складовими частинами предметно-центричного й акціонального фреймів обумовлений наявністю у предметів певних характеристик, які впливають одна на одну. В уяві людини такі відносини структуруються у вигляді *асоціативного фрейму* ХТОСЬ є (як) ХТОСЬ / ЩОСЬ – подібність, тотожність.

Виходячи з аналізу фактичного матеріалу, можна виділити певні варіанти заповнення слотів фреймової структури досліджуваного концепту. Так, слот ХТОСЬ (*Суб'єкт терористичної діяльності*) концепту *ТЕРОРИЗМ* заповнюється двома класами лексем: а) загальними назвами: *terrorist, suicide-homicide bomber, suicide killer, shahid, jihadist, mujahideen, martyr, 9/11 pilot*; б) ономастичними одиницями із символічним значенням: *Bin Laden, Sadr, al-Qaeda, Taliban, Terroristan* тощо. Аксиологія зазначених лексичних одиниць залежить від того, яка із сторін конфлікту їх використовує. Наприклад, лексема *jihadist* (особа, яка впроваджує джихад) має позитивний зміст на Сході й чітко окреслене експліцитне негативне забарвлення у країнах Заходу. Крім зазначених вище одиниць, що їх використовують обидві сторони конфлікту, наповнення слоту *Суб'єкт терористичної діяльності* містить номінативні лексеми, які відбивають суто «західне» ставлення (наприклад *axis of evil, evildoers*).

Слоти ТУТ (*Місце*), ЗАРАЗ (*Час*) фреймової моделі концепту *ТЕРОРИЗМ* ілюструють зв'язок скоєного терористичного акту з певними локативно-темпоральними характеристиками – місцем (*World Trade Center, Madrid train, London Underground*) і часом події (*September 11, 9/11, 3/11, July 7, 7/7, July 21, 21/7*). Крім того, наповнення вузла ТУТ (*Місце*) демонструє екзистенцію учасників подій у певних просторових рамках, як на «своєї» території, тобто у власних країнах, так і на території супротивника. При цьому аксиологія мовних одиниць відбиває протиставлення «західного» і «східного» поглядів на цю проблему: *axis of evil country, axis of terror, arc of crisis* ↔ *axis of good*.

Як бачимо, культурно маркована дихотомія *свій* : : *чужий* виступає однією із фундаментальних бінарних опозицій і лежить в основі формування культурної, ідеологічної ідентичності. Проекцією опозиції *свій* : : *чужий* у концепті *ТЕРОРИЗМ* виступає протиставлення *Захід* : : *Схід*, тобто мова відбиває стосунки між відповідними сторонами, при цьому відбувається «концептуалізація учасників конфлікту у термінах базових цінностей ДОБРА і ЗЛА: терористи та їх посібники – ЗЛО; Америка – ДОБРО; війна з тероризмом – це боротьба ДОБРА зі ЗЛОМ» [8, с. 55].

Опозиція *свій* : : *чужий* відбивається у лінгвальному феномені *війни мовних знаків*, який включає *війну форми мовних знаків* та *війну змісту мовних знаків*.

Так, *війна форми мовних знаків* передбачає використання протилежними сторонами різних мовних засобів для позначення одних і тих самих суб'єктів, подій, явищ. Ілюстрацією зазначеного явища в англійській мові є новітня приказка: «*One man's terrorist is another man's freedom fighter*» Тобто одну й ту саму особу можна одночасно розглядати і як терориста, і як борця за свободу залежно від того, на боці якої зі сторін конфлікту вона перебуває.

Іншими прикладами феномену *війни форми мовних знаків* виступають такі мовні одиниці, як *suicide bomber, homicide terrorist* ↔ *shahid, mujahideen, jihadist*. Слід зауважити, що наведені номінації використовують і «західна», і «східна» сторона, щоправда, при цьому вони мають різне денотативно-конотативне навантаження. Почасти при цьому відбувається «маніпуляція» семантикою, що полягає у феномені, який ми іменуємо *війною змісту мовних знаків*. Це явище передбачає субституцію семантики номінацій, коли внаслідок різного тлумачення супротивниками одних і тих самих понять слово набуває іншого значення.

Як уже було відзначено вище, лексичне заповнення слоту АГЕНС збігається з наповненням слоту *Суб'єкт терористичної діяльності*. Позитивна чи негативна конотація мовних одиниць, що актуалізують у структурі слоту ПАЦІЄНС (*Об'єкт терористичної діяльності*) підслоти *країна / державна коаліція, організація*, залежить від того, яка зі сторін конфлікту їх використовує. Так, екстремісти вживають для позначення США та їх союзників такі одиниці, як *terrorist, near enemy, far enemy, Great Satan, Small Satan, infidel, Crusader, Zionist Crusader*. Тоді як представники атлантичного світу іменують себе виразами *coalition of the willing, freedom-loving coalition*.

Слот ДІЄ ТАК репрезентований у текстах такими мовними одиницями, як *to kill, to bomb, to suicide-bomb, to hijack*. Слот *Інструмент терористичної діяльності* актуалізується в текстах одиницями *bomb, suicide belt, suicide vest, weapon*. Позначеннями терористичних війн виступають як власне англійські номінації (*warfare, terrorism*), так і іншомовні, запозичені з мов «орієнтальних»

країн (*jihad*), які набувають у мові-реципієнті реверсивної конотації. Унаслідок використання зазначених лексем у процесах слово- і фразотворення в англійській мові з'являються численні номінативні сполучення (*asymmetrical warfare, fifth-generation warfare, ecoterrorism, bomb terrorism, cyber-jihad, lipstick jihad, Islamic bomb, dirty bomb, car bomb*).

Слот *Наслідки терористичної діяльності* ілюструє діяльність суб'єктів антитероризму і включає два підслоти (*юридичні дії, силові дії*), які репрезентують характер антитерористичних засобів. Підслот *юридичні дії* містить три термінали: 1) *законопроекти* (*Antiterror Act, PATRIOT Act, SAFETY Act, Homeland Security Act, Domestic Security Enhancement Act*); 2) *урядові органи* (*Homeland Security Council, Terrorist Threat Integration Centre, National Counterterrorism Center, Counter-Terrorism Analysis Centre*); 3) *заходи безпеки* (*VISIT-US Program, Operation TIPS, post-9/11 visa restrictions, color-coded security alerts, no-fly list*). Прикладами інновацій, що актуалізують підслот *силові дії*, виступають такі мовні одиниці, як *war on terror, World War IV, long war, global struggle against violent extremism, overseas contingency operation*.

В *асоціативному* фреймі слот *Суб'єкт терористичної діяльності* актуалізується переважно власними назвами, такими як *Dr. Jihad, Mrs. Anthrax*.

Схематично лінгвальне заповнення вузлів досліджуваного концепту представлено на рисунку 1.

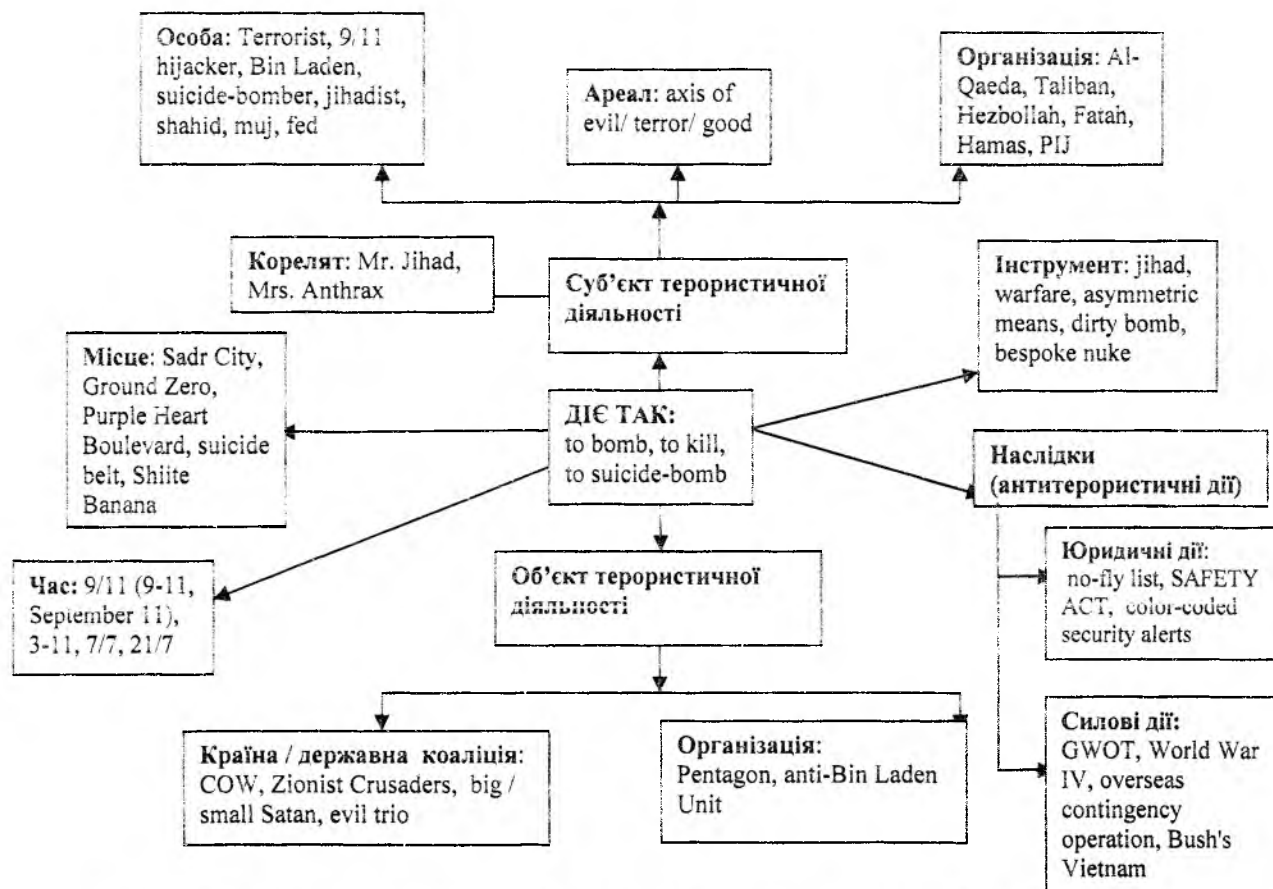

Рис. 1. Лінгвальне заповнення слотів фреймової структури концепту **ТЕРОРИЗМ**

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, концепт **ТЕРОРИЗМ** виступає як квант структурованого соціокультурного знання, що відбиває суспільно-політичні проблеми сьогодення. У текстах сучасних англійських засобів масової інформації він актуалізується здебільшого інноваціями. Вплив особливостей об'єктивації цього концепту на лексико-семантичну систему англійської мови віддзеркалюється у феномені, який ми іменуємо *війною мовних знаків*, що включає *війну форми мовних знаків* і *війну змісту мовних знаків*.

Аналіз способів та засобів об'єктивації зазначеного концепту ілюструє процес сприйняття об'єктивної дійсності крізь призму певної ідеології та менталітету. При цьому відбувається концептуалізація учасників конфлікту в термінах базових цінностей ДОБРА і ЗЛА, підґрунтям якої слугує дихотомія *свій* : *чужий*.

Однією зі специфічних ознак фреймової структури концепту *ТЕРОРИЗМ* є причинно-наслідковий зв'язок між слотами *Суб'єкт / Об'єкт терористичної діяльності*, які одночасно виступають «агресором» і «жертвою» стосовно один одного, і *Суб'єкт / Наслідки терористичної діяльності*, оскільки «діяльність» одного слоту автоматично активізує «роботу» іншого, у такий спосіб підтверджуючи ідею про те, що тероризм породжує антитероризм і навпаки.

Результати наукової роботи відкривають перспективи для подальшого дослідження концептів, що межують із концептом *ТЕРОРИЗМ*, зокрема тих, що є релевантними для картини світу мешканців «орієнтальних» країн, і які знайшли свою об'єктивацію в англійській мові.

Джерела та література

1. Глинчевский Э. И. Вербализация концепта «Международный терроризм» в русском и английском языках (на материале медиатекстов) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Глинчевский Э. И ; Москов. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 2007. – 25 с.
2. Гусева П. Т. Концепт как основная единица в теории межкультурной коммуникации / П. Т. Гусева // Вісник Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. – Х. : Константа, 2006. – № 741. – Вип. 50. – С. 18–20.
3. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С. А. Жаботинская // Вісн. Черкас. ун-ту. Серія : Філологічні науки. – 1999. – Вип. 11. – С. 12–25.
4. Жулавська О. О. Дефінітивний аналіз концепту *ТЕРОРИЗМ* / О. О. Жулавська // матеріали VII Всеукр. наук. конф. Каразинські читання : Людина. Мова. Комунікація. – Х : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. – С. 112–113.
5. Рожкова О. Е. Метафорическое представление концептов «война» и «терроризм» в политическом дискурсе / О. Е. Рожкова // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2008. – № 1 (014). – С. 72–74.
6. Сусык С. Ю. Реализация концепта «ТЕРОРИЗМ» в дискурсе печатных средств массовой информации: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Сусык Светлана Юрьевна. – Челябинск, 2008. – 206 с.
7. Фатьянова І. В. До проблеми вивчення концепту «тероризм» в сучасному англійському політичному дискурсі / І. В. Фатьянова // Культура народів Причорномор'я : науч. журн. – 2009. – № 145. – Т. 2. – Язык и мир.. – С. 317–319.
8. Шевченко І. С. Інтердискурсивність політичного дискурсу / І. С. Шевченко // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. – 2009. – № 848. – С. 53–57.
9. Allison G. The New Containment / G. Allison, A. Kokoshin // Global Issues. – 2005 / 2006. – P. 176–181.

Семенчук Алла. Фреймовая структура концепта *ТЕРОРИЗМ*. В статті розглянуто вербальне наповнення вузлів фреймової моделі концепта *ТЕРОРИЗМ*, яка представляє собою мережеві зв'язки між верхніми вузлами (слотами), являючись постійними елементами для досліджуваної ситуації, і нижніми вузлами, наповнення яких варіюється. Побудова моделі концепта *ТЕРОРИЗМ* здійснено на основі предметно-центричного, акціонального і асоціативного фреймов. В ході дослідження способів і засобів вербальної репрезентації концепта *ТЕРОРИЗМ* виявлено лінгвістичний феномен *війни мовних знаків*, включаючий *війну форми мовних знаків* (використання протилежними сторонами різних номінацій противника) і *війну змісту мовних знаків* (різне трактування протилежними сторонами семантики одних і тих же одиниць). В основі протиставлень лежить дихотомія *свій* : *чужий*. Її проекцією в концепті *ТЕРОРИЗМ* виступає опозиція *Захід* : *Схід*.

Ключові слова: фреймова структура, концепт *ТЕРОРИЗМ*, слот, інновація, війна мовних знаків.

Semenchuk Alla. Frame Structure of the Concept *TERRORISM*. The article focuses on linguistic and cognitive peculiarities of the concept *TERRORISM* and specifies its actualizing in the English language with the help of innovations. The frame-based approach is the best way to describe the concept's structure, made up of slots with their specifications and represent relations between its constituents. The author also highlights the phenomenon of *the war of linguistic signs* which includes *the war of form* (when warring parties use different lexical means to define each other) and *the war of meaning* (when warring parties use the same lexical units but with altered meaning to call each other). The means of verbalization of the concept *TERRORISM* reflect the perception of reality in the light of a certain

ideology and mentality. The conceptualization of conflicting parties is here based on the dichotomy *Occident* : : *Orient*, reflecting the opposition between western and eastern civilizations.

Key words: frame structure, concept **TERRORISM**, slot, innovation, the war of linguistic signs.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2014 р.

УДК 811.133.1.003.32

Лариса Сидельникова

Відображення принципу гармонії протилежностей у літерних знаках французького письма

У статті наведено результати дослідження символічних особливостей літерних знаків сучасного французького письма. Уперше осмислено функціонування літер французького алфавіту як геометричних форм, які всередині системи відображають універсальні метафоричні поняття та відбивають основні принципи світосприйняття, зокрема гармонії протилежностей. У роботі встановлено основні символи та концепти, які складають образно-поняттєву систему початкових літер французького письма, що дало змогу розкрити філософський аспект алфавітної системи французької мови.

Ключові слова: літерний знак, символ, концепт, алфавіт, письмо, французька мова.

Постановка наукової проблеми та її значень. Алфавіт будь-якої мови – це упорядкована система символів, які мають нескінченно багато таємних або втрачених смислів, важливих для усвідомлення та освоєння людиною реальності. На сучасному етапі розвитку наукової думки розуміння символічної ролі літер в алфавітній системі лише поступово розкриваються лінгвістичними та фольклорними дослідженнями таких учених, як Ю. С. Степанов, Д. Дирингер, В. О. Істрін, Р. Грейвс, Г. Г. Крючков, А. Frutiger, Р. Duplan та інших. Ці дослідники намагаються віднайти в алфавітних системах письма імпліцитні значення, основу для розкриття принципів світобудови. Отже, **актуальність** теми зумовлена оновленням підходом до онтології письма, зокрема до вивчення літерних знаків як основних символів та концептів, що складають образну систему лінгвістичної картини світу.

Мета статті – встановити символічні конотації літер, які розкривають філософсько-символічний аспект, зокрема принцип єднання протилежностей, алфавітної системи французького письма.

Об'єктом дослідження виступають літерні знаки французького алфавіту, **предметом** дослідження є символічні значення літерних знаків французького письма, що відображають принцип гармонії протилежностей.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У багатьох світових традиціях виникнення алфавітів зводиться до божественного джерела, з чим і пов'язана його символічна функція. Містика літер у різних релігіях заснована на уявленні, що між знаком та створенням світу існують певні відношення й абстрактна система алфавіту узгоджується із порядком, що лежить в основі світобудови. Наприклад, світобачення давніх китайців, яке засноване на ідеї загальної гармонії між мікрокосмосом та макрокосмосом відобразилося у складній символіці алфавіту. У давніх греків відношення знаків письма до Всесвіту відбилося в тому, що літерам надавалися цифрові значення та світосприйняття зводилося до системи чисел та числових відносин. Алфавіт розумівся як набір знаків, за допомогою якого незалежно від використання літерних знаків у мові, світ відбивався у формі пропорційної аналогії, у свою чергу, за допомогою реалізації магічної сили, яка приписувалася літерам, можливо було впливати на розвиток певних подій. Таке мислення було властивим не тільки піфагорійцям, гностикам та індуїзму, а й хуруфіям (від арабського *huruf* - літери) та представникам ісламу.